

KULTURA (BEZ) ZAJEDNICE: O ZAJEDNICI BEZ PODRŠKE ILI O SELEKTIVNIM I PARTIKULARNIM KULTURNIM POLITIKAMA GRADA ZADRA?

Juraj Šantorić

jurajsantorik@gmail.com

Knjiga *Kultura (bez) zajednice: prema društveno-kulturnom centru u Zadru*, koju potpisuju izv. prof. dr. sc. Željka Tonković i izv. prof. dr. sc. Krešimir Krolo sa Sveučilišta u Zadru te dr. sc. Ana Žuvela sa zagrebačkog Instituta za razvoj i međunarodne odnose (IRMO), izdana 2023. godine od Sveučilišta u Zadru i Kurziva – Platforme za pitanja kulture, medija i društva, donosi prikaz i rezultate sociološke studije provedene u sklopu projekta *ZadruArt platforma za suradnju i razvoj nezavisne kulture grada Zadra*, realiziranog u razdoblju od studenog 2018. godine do listopada 2020. godine.

Knjiga je, kao i projekt, nastala s intencijom da odgovori na pitanje kako bi trebao funkcionirati budući Centar za mlade, odnosno Centar za suvremenu kulturu, umjetnost i mlade u Zadru. Dijelom je, dakako, riječ o

angažiranom istraživanju kojem je svrha definiranje aktualnih problema te pronalaženje mogućih rješenja kojima bi se mogao postići obrat trenutnog, očito nezadovoljavajućeg položaja mladih i lokalne nezavisne kulturne scene. Time se već na prvi pogled sugerira da nije riječ o zanemarenoj zajednici, već o dvjema potpuno različitim društvenim grupama, na čije potrebe lokalna uprava nastoji odgovoriti izgradnjom jednog Centra, kojim bi se trebalo doskočiti strukturalnim problemima prolongiranima dvadesetak godina. Problematika lokalne nezavisne scene prati priču o selektivno provedenoj postratnoj tranziciji iz socijalističkog u kapitalistički ekonomski model, pri kojoj je kultura smatrana sporednom (usp. Višnić 2008, 9, usp. Markovčić 2021, 5-7). Međutim, ova studija ukazuje na to da je zadarska lokalna vlast osobito podbacila u dosadašnjem nerješavanju tog problema.

Promatrajući knjigu kao angažiranu studiju, ovaj prikaz nastoji potaknuti daljnje polemike o predstavljenim rezultatima istraživanja i načinu na koji su oni postignuti. Cilj je, osim prezentacije, otvoriti diskurs osobito interdisciplinarnom iščitavanju iznesene problematike te potaknuti na buduća interdisciplinarna istraživanja i angažman kojim bi se doskočilo trenutnom položaju mladih i nezavisne scene u Zadru, a onda i problematici Centra kao aktualnog instant rješenja *odozgo*, koji istovremeno dovodi do novih prijepora.

Knjiga je načelno strukturirana u tri cjeline, raspoređene unutar šest poglavlja, nakon kojih je, na kraju knjige, priložen dokument *Smjernice za upravljanje sudioničkog upravljanja na primjeru Centra za suvremenu kulturu, umjetnost i mlade* predstavljen 2020. godine. U prvom dijelu knjige ukratko je prezentiran historijat kulturnih centara te njihova teorijska i administrativna problematika. Drugi dio čine prikaz i rezultati kvantitativnog istraživanja, teorijski utemeljenog na Bourdieuovoj teoriji kapitala (1983), unutar kojeg su anketirani zadarski srednjoškolci i studenti pri obrazovnim institucijama koje pohađaju, te šira skupina mladih od 18 do 35 godina, obuhvaćena otvorenim upitnikom dijeljenim putem društvenih mreža. Treći dio, u kojem se spomenutim istraživačima pridružio zadarski sociolog Hrvoje Pašalić, donosi kvalitativno istraživanje napravljeno metodom fokus grupa sa šezdesetak aktera zadarske izvaninstitucionalne scene, a obuhvaća različite sfere djelovanja od edukacije do produkcije u raznim poljima umjetnosti, tehničkih znanosti, humanistike i ekologije. U fokus grupama nastojalo se diskutirati, analizirati i produbiti prikupljene rezultate prethodnog kvantitativnog istraživanja u svrhu lociranja konkretnih problema i potreba aktera scene koji bi budućim Centrom trebali odgovoriti na postojeću potražnju i preferencije mladih, raditi na izgradnji i

odgoju publike, ali i zadovoljiti svoje potrebe te konačno pronaći adekvatan i njima prihvatljiv model upravljanja Centrom.

Knjiga svakako donosi važne rezultate, najprije prezentirajući okvir aktualnih kulturnih politika u kojima dominiraju baštinski i komercijalni programi kojima se ne propitkuje trenutni društveni poredak te koji idu pod ruku s masovnom turistifikacijom grada. Time se ukazuje na selektivnost lokalnih kulturnih politika, koje zadovoljavaju tek prvi od tri temeljna zadatka suvremenih kulturnih politika, a to su: očuvanje kulturne baštine i kulturnog identiteta, razvoj suvremenog umjetničkog stvaralaštva i poticanje dostupnosti kulturnih dobara i učešća stanovništva u kulturnom životu (Dragičević Šešić i Stojković 2013, 27). Osim toga, istraživanje ukazuje na sustavno degradiranje nezavisne lokalne scene i zanemarivanje potreba mladih, pa autori zaključuju da je „kombinacija višedesetljetnog šikaniranja aktera nezavisne scene i manjka institucionalne podrške za mlade pridonijela ne samo osiromašenju društveno-kulturne ponude već i gubljenju interesa mladih generacija za kulturno-umjetničke sadržaje, što posljedično dovodi do poteškoća u generiranju novih generacija kulturnih krugova.“¹ (*Ibid*, 187). Na tom su tragu i u prethodnom istraživanju Pašalić i Tonković (2020) adresirali „kronični nedostatak političke volje da se akteri nezavisne scene prepoznaju i vrednuju kao stvarna kulturna vrijednost grada“. Tako se u knjizi eksplicitno pojavljuje ime danas umirovljenog pročelnika Upravnog odjela za kulturu i sport Grada Zadra, koji je na toj funkciji djelovao dvadesetak godina, unutar čijeg se djelovanja na lokalnoj razini nisu iznjedrila nikakva trajnija ili održiva rješenja vezana uz do danas prisutne probleme. Također, istraživanje ukazuje na izuzetno nisku zainteresiranost srednjoškolaca za kulturne programe, osobito za one angažiranog predznaka, dok je među studentima prisutno nezadovoljstvo postojećom ponudom društvenih i kulturnih sadržaja i prostora za okupljanje, stoga se Zadar među tom populacijom gotovo uopće ne percipira kao *studentski grad*. Pored toga, istraživanje pokazuje da akteri scene trenutno nemaju dovoljno znanja o upravljanju kulturnim sektorom te tako najavljuju potencijalne probleme u budućoj organizaciji i rukovođenju Centrom.

¹ Studija ovdje upozorava na dvije stvari: na pad interesa za kulturne programe među mladima te na pad broja mladih na nezavisnoj sceni. Potonje je prepoznato i u drugoj domaćoj literaturi (usp. Primorac 2021, 72), a posljedica je prekarne i egzistencijalno neodržive uvjeta rada. Ta je problematika osobito prisutna u manjim mjestima, pa tako i u Zadru koji kontinuirano broji pad lokalnih aktera, pri čemu se rijetko pojavljuju mladi entuzijasti. Na prvi pogled paradoksalno, ali logično za neoliberalni kapitalizam, studija je pokazala kako su i sami akteri svjesni smanjenja publike i kolega, no sukladno trendovima konzumerizma, brze potrošnje i pro-izvodnje te ideala kvantitativne mjere produktivnosti ispitanici ističu porast kulturnih programa u posljednjih desetak godina.

S druge strane, knjiga ne zahvaća širu atmosferu koja generira postojeće probleme, te ne pruža složeniju teorijsko-spekulativnu razradu teme koja bi pružila neka nova čitanja postojećih problema zajednice koju istražuje. Kvantitativna studija – koja se uglavnom oslanja na parametre rodni uloga, socio-ekonomskog statusa i uzročno posljedičnih veza između tipa obrazovanja ili broja knjiga kod kuće koji sugeriraju mogući budući interes pojedinca za kulturne i umjetničke programe i volju za angažmanom – potvrđuje poznate probleme i prevodi ih u omjere. Kritiku postojećeg stanja u tom dijelu autori knjige ponajviše pripisuju obrazovnom sustavu zbog reduciranog broja nastavnih sati posvećenih estetskom odgoju, no bez dublje analize kurikuluma i metoda. Tako se u knjizi naglašava društveno-humanistička orijentiranost Sveučilišta u Zadru te se ukazuje na očekivanu participaciju studenata u rukovođenju budućim Centrom, međutim ni tu nije prikazana analiza koliko se pojedini programi i u kojim omjerima bave razmatranjem kulturnih politika, a osobito teorijskim i organizacijskim promišljanjem sektora nezavisne scene. Jedini predloženi podatak vezan uz tu temu pokazuje da ni studenti, pri razgovoru o mogućnostima budućeg organizacijskog modela Centra, nisu pokazali zadovoljavajuću razinu pismenosti o kulturnim politikama te je i kod njih, kao i kod aktera scene, prisutan nedostatak potrebnih upravljačkih znanja. Problematika razvoja publike u kritičkom osvrtu istraživanja svedena je na obrazovanje jer gradske politike pored nekoliko manjih projekata nisu implementirale nikakve sustavne akcije vezane uz tu temu. U kvalitativnom dijelu istraživanja tek se dijelom ukazuje na heterogenost aktera nezavisne scene, i to u smjeru programske orijentacije udruga, što se istaknulo u polemici treba li Centar biti usmjeren na umjetničko-aktivističke ili društveno-obrazovne programe. No, kako je cilj istraživanja bio proniknuti u aktualne strukture odnosa te iznjedrili neka moguća upravljačka rješenja, osobit problem predstavlja što u knjizi nisu adresirani mnogobrojni prijevori koji su se posljednjih dvadesetak godina perpetuirali među skupom aktera nezavisne scene, a koji su uglavnom nastali zbog prekarnih uvjeta rada i borbe za egzistencijalni opstanak na tržištu, koja je često zahtijevala partikularne kompromise pojedinaca. Čitajući knjigu, stječe se dojam o homogenoj zajednici nezavisnih aktera, a aktualnu atmosferu djelomično se esencijalizira na jaz između institucionalnog i izvaninstitucionalnog sektora. Polazeći od tog jaza, istraživanje temeljito upućuje na iznimne mogućnosti novih prijevora i sukoba između lokalnih vlasti i aktera nezavisne scene, no istovremeno nedovoljno ukazuje na aktualne, pa i moguće buduće prijevore

među grupom aktera nezavisne scene, koje se nakon dosadašnjih neprilika odjednom stavlja u relativno nepovoljan položaj u kojem moraju djelovati kao tim, bez osobne povijesti. Tako se i pored brojnih iznesenih kritika lokalnoj vlasti kod čitatelja stvara dojam da bi sad nakon svega akteri nezavisne scene odjednom trebali biti susretljivi te kao izvaninstitucionalna grupa biti zahvalni jer im je konačno pružen nekakav oblik priznanja odozgo, dok se legitimitet ponavljajuće lokalne vlasti, koja je desetljećima potkopavala zajednicu te konačno degradirala kvalitetu kulturne ponude u gradu, u knjizi ni u kojem pogledu eksplicitno ne dovodi u pitanje.

Zaključno, knjiga sa znakovitom sintagmom u naslovu (*Kultura (bez) zajednice*) predstavlja važan iskorak u daljnjem planiranju lokalnih kulturnih politika te kao referentna baza predstavlja dobru pripremu za buduća, opsežnija, interdisciplinarno i holistički usmjerena istraživanja kojima će fokus biti na heterogenosti pojedinaca i zajednica okupljenih oko Centra. Čitateljima i istraživačima tako ostaju brojna pitanja u koje ih ova knjiga analitički uvodi, a neka su od njih: kako osnažiti povezanost među akterima nezavisne scene u Zadru i vratiti im godinama narušavano povjerenje u sustav, zatim kako manjinskim zajednicama lokalnih kulturnjaka i mladima svedenim na marginalnu skupinu od lokalne vlasti odabrane većinom pomoći da se izbore za ravnopravan društveni položaj i konačno, promišljajući o decentralizaciji i Zadru kao gradu sa Sveučilištem, kako da Zadar ostane grad u kojem se može studirati i koji se može percipirati kao studentski grad?

Literatura:

Dragičević Šešić, Milena i Branimir Stojković. 2013. *Kultura: menadžment, animacija, marketing*. Zagreb: Kulturno informativni centar.

Mrakovčić, Matija, ur. 2021. *Na istom prostoru, ispred vremena: umjetničke prakse na nezavisnoj kulturnoj sceni*. Zagreb: Kurziv – Platforma za pitanja kulture, medija i društva.

Primorac, Jaka. 2021. *Od projekta do projekta: rad i zaposlenost u kulturnom sektoru*. Zagreb: Blok.

Tonković, Željka i Hrvoje Pašalić. 2020. „Nezavisna kulturna scena kao akter promjena u urbanom prostoru: primjer Zadra“. *Sociologija i prostor* 58/3 (218): 267–289.

Višnić, Emina. 2008. *Kulturne politike odozdo: nezavisna kultura i nove suradničke prakse u Hrvatskoj*. Zagreb: Policies for Culture.